

Arthur Rimbaud, jeho život a ovlivnění jeho tvorby Paulem Verlainem

Anna Pešlová

3.B

ANOTACE

Tato ročníková práce pojednává o jednom z francouzských tzv. *prokletých básníků*, kteří žili a tvořili ke konci 19. stol, Arthuru Rimbaudovi, o jeho cestě životem a poezii. Obsahuje také analýzu vlivu Paula Verlaine, dalšího z *prokletých básníků*, na Rimbaudovu tvorbu.

Klíčová slova: A. Rimbaud; P. Verlaine; biografie; Prokletí básníci; francouzská poezie.

ANNOTATION

This work deals with one of the french *cursed poets*, which lived and created his poems at the end of 19th century, about his life journey and his poetry. It also contains the impact analysis of Paul Verlaine, another *cursed poet*, to Arthur Rimbaud's creation.

Keywords: A. Rimbaud; P. Verlaine; biography; Cursed poets; french poetry.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svou ročníkovou práci vypracoval(a) samostatně a použil(a) jsem pouze zdroje uvedené v Seznamu použitých zdrojů informací.

Prohlašuji, že odevzdaná verze ročníkové práce a verze elektronická nahraná do systému Moodle jsou shodné.

Nemám závažný důvod proti zpřístupňování této práce v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

V dne

Podpis:

PODĚKOVÁNÍ

Velké díky patří paní učitelce Mgr. Michaele Psíkové za její vedení, cenné rady a ochotu vždy pomoci.

OBSAH

ÚVOD	6
1 PROKLETÍ BÁSNÍCI	7
2 RIMBAUDOVŮV ŽIVOT OD DĚTSTVÍ AŽ PO SMRT	8
2.1 RIMBAUDŮV VZTAH K RODNÉMU KRAJI	8
2.2 PRVNÍ CESTY	9
2.3 VERLAINE	10
2.4 EVROPA – JÁVA – KYPR – ADEN	12
2.5 SMRT.....	13
3 RIMBAUDOVA TVORBA PŘED VERLAINEM	14
3.1 UKÁZKY TEMATIKY RIMBAUDOVÝCH DĚL Z DOBY PŘED VERLAINEM	15
3.1.1 Dopisy vidoucího	15
3.1.2 Opilý koráb.....	16
4 VLIV VERLAINA NA RIMBAUDOVU TVORBU	18
4.1 LÁSKA K VERLAINOVI.....	18
4.1.1 Z dochované korespondence mezi Rimbaudem a Verlainem	19
4.2 SEZÓNA V PEKLE	21
ZÁVĚR	23
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ INFORMACÍ	24
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	25
SEZNAM OBRÁZKŮ	26

ÚVOD

Ve své ročníkové práci se věnuji osobnosti Arthura Rimbauda, jednoho z *prokletých básníků*, kteří všichni žili a tvořili ve stínu jejich vlastního prokletí. Cílem práce je seznámit čtenáře s biografií tohoto významného básníka a zjistit, jaký měl Paul Verlaine, Rimbaudův blízký přítel a milenec, vliv na jeho tvorbu. Toto téma jsem si zvolila, protože mne Rimbaud, jakožto básnická osobnost, zaujal v hodinách českého jazyka a literatury.

Nejprve stručně charakterizuji skupinu tzv. *prokletých básníků* a s použitím knižních a internetových zdrojů zjistím, odkud se vzalo toto označení.

V druhé kapitole popíši pomocí stejných zdrojů jako v předchozí části, jaký byl Rimbaudův vztah k jeho rodnému kraji, jak probíhaly jeho první cesty do velkých dálek, stručně také popíši jeho seznámení s Verlainem a jejich dvouroční putování Evropou, popíši příčinu odloučení těchto dvou básníků, Rimbaudův život po Verlainovi a jeho smrt.

V následující kapitole rozeberu prostřednictvím některých ukázek Rimbaudovu tvorbu před seznámením s Verlainem, abych následně mohla zkoumat, jaký vliv na ni on sám měl.

Čtvrtou kapitolu věnuji korespondenci mezi Verlainem a Rimbaudem, abych odhalila, zda skutečně byli milenci a jaká byla skutečná podoba Verlainova vlivu, tedy jestli byl Rimbaud ovlivněn i city. Nakonec seznámím čtenáře s rozborem *Sezóny v pekle*, posledním a jedním z nejvýznamnějších Rimbaudových děl, které napsal až po odloučení s Verlainem, a pokusím se zde dohledat případné znaky Verlainova vlivu.

Zásadními zdroji pro mou ročníkovou práci budou knihy *Prokletí a básníci* od Aleše Pohorského, *Život a dílo J. A. Rimbauda* od Jindřicha Štýrského a také poezie samotného Rimbauda.

1 PROKLETÍ BÁSNÍCI

Ještě předtím, než se dostaneme k Rimbaudovi samotnému, je potřeba shrnout, kdo jsou vlastně „*prokletí básníci*“, ke kterým Rimbauda řadíme.

Pro začátek si uvedeme citaci z Verlainova Oznámení (součástí sbírky *Prokletí básníci*, o které se dozvíme více na dalších řádcích):

„*Pryč s falešným romantismem a ať žije čistá a zatvrzelá linie (neméně zábavná), která tak dobře vyjadřuje prostřednictvím materiální struktury nepotlačitelný ideál.*“¹

Ve výňatku Verlaine definuje *prokleté* absolutní básníky jako ty, kteří ohrožují romantismus, parnasismus, poezii srdce a poezii krásné formy. V celé své sbírce však přesnější popis toho tzv. *prokletí*, nenajdeme, protože jej Verlaine sám pravděpodobně nedokázal plně identifikovat. Dalo by se říci, že pro každého prokletého básníka bylo jeho *prokletí* individuální.

Dnes pro ně máme zažitou definici: *Prokletí básníci* je skupina dekadentních básníků, kteří tvořili během poslední třetiny 19. stol. Označení bylo prvně oficiálně použito Paulem Verlainem ve stejnojmenné esejí. S *prokletými básníky* se často pojí představy užívání drog a alkoholu, násilnému jednání, zločinnosti a bohémství. Hlavním znakem jejich poezie je hledat krásu v ošklivosti. Psali o tématech, která byla obvykle cenzurována, a pro své názory i vyjadřování byli zpočátku odsuzováni.²

V prvním vydání sbírky *Prokletí básníci* Paul Verlaine do této skupiny řadí pouze Tristana Corbièra, Stéphana Mallarmého a samozřejmě i Arthura Rimbauda, z jehož úst údajně pochází označení *prokletí básníci* (bylo užito v *Sezóně v pekle*). Nakonec vzdává poctu i autorům jako Marceline Desbordes-Valmorová, Adam Auguste Villiers de l'Isle a nakonec zmiňuje i sám sebe pod pseudonymem Pauvre Lélian (z fr. Chudák Lélian). Dnes mezi *prokleté* básníky řadíme i autory jako: Charles Cross, Charles Pierre Baudelaire (který je obvykle považován za prototyp prokl. bás.), Gérard de Nerval, Jules Laforgue, Comte de Lautréamont, Antonin Artaud a také Francois Villion, Edgar Allan Poe atd.³

¹ POHORSKÝ, Aleš. *Prokletí a básníci*. Praha: Garamond, 2000. ISBN 80-86379-16-7, str. 162.

² Čtenáři [online]. Vystaveno 20. 1. 2013 [27. 12. 2019]. Dostupné z URL: <http://ctenari.blog.cz/1301/svetova-poezie-konce-19-stoleti-prokleti-basnici>

³ POHORSKÝ, Aleš. *Prokletí a básníci*. Praha: Garamond, 2000. ISBN 80-86379-16-7, str. 163.

2 RIMBAUDOVŮV ŽIVOT OD DĚTSTVÍ AŽ PO SMRT

Arthur Rimbaud, celým jménem Jean Nicolas Arthur Rimbaud se narodil 20. října 1854 v městě Charleville na severu Francie.⁴ Jak už tomu u velkých básníků bývá, jejich pozdější tvorba je silně ovlivněna jejich dětstvím, rodinou, blízkými a prožitky, bez nichž by neměli o čem psát, a abychom dokázali alespoň trochu porozumět geniálním textům, které Rimbaud vytvořil, je nutné, abychom se blíže podívali na vše, co jeho život ovlivňovalo.

Proto je v dalších podkapitolách chronologicky popsán jeho život tak, jak jej z nejrůznějších dochovaných zdrojů popisují autoři jako Jindřich Štyrský, Karel Čapek a Henri Maturasso. Z Rimbaudova života je většina faktů známá přímo z jeho korespondence s různými známými, včetně Verlaina a jeho přátel z Charleville (např. s Ernestem Delahayem, od něhož byly také posmrtně vydány knihy o Rimbaudově životě, Georgesem Izambardem, Rimbaudovým oblíbeným učitelem ze školy atd.). Kromě korespondence nám mnoho o Rimbaudově životě vypoví i samotné knihy o něm napsané rukou osob, které znal.

Začneme tedy Rimbaudovým domovem, jež byl také domovem mnoha jeho básnických prvotin, a právě tam, v Charlevillu, se zrodila jeho genialita, kterou obdivujeme dodnes.

2.1 Rimbaudův vztah k rodnému kraji

*[...] Pak tato krajina ardenská, hubené žně, malá krajinka břidlicových střech a na obzoru legendární linie lesů. Krajina pramenů, kde voda průzračná a lkající svou hloubkou tvoří víry; Aisne modrozelená, zaplněná lekníny a třemi dlouhými pruhy žlutého rákosí, které se vynořuje z temných vod. [...]*⁵ Takto popsal Rimbaudův rodný kraj Paul Claudel v předmluvě knihy *Oeuvres de Arthur Rimbaud*.

Ernest Delahaye, jeho blízký přítel, píše ve svých knihách, že malý Arthur si se svým bratrem Frédéricem a ostatními přáteli nejraději hrávali na Place du Saint-Sépulcre,

⁴ Čtenáři [online]. Vystaveno 20. 1. 2013 [27. 12. 2019]. Dostupné z URL: <http://ctenari.blog.cz/1301/svetova-poezie-konce-19-stoleti-prokleti-basnici>

⁵ ŠTYRSKÝ, Jindřich. Život J. A. Rimbauda: Dopisy a dokumenty. Praha: Kra, 1994. Biographies. ISBN 80-901527-4-0. str. 14.

náměstí na břehu řeky Mosy s klášteřem, kaplí, kolejí a bibliotékou. Únikem od reality se mu stal blízký Buloňský lesík.⁶

Co se Rimbaudovy rodiny týče, je známo, že měl jednoho staršího bratra Fréderica a dvě mladší sestry – Vitalii a Isabellu. S Frédericem měl Arthur odměřený vztah. Důvodem mohla být bratrova nižší inteligence. Fréderic později odešel s armádou bojovat ve francouzsko-pruské válce. I přesto, že Francie tuto válku prohrála, Fréderic se odtud vrátil živý a zdravý. Ze všech dětí Rimbaudových se Fréderic dožil nejvyššího věku (60 let). Vitalie byla mezi sourozenci Arthurovou oblíbenkyní. Byli si v lecčem hodně podobní. Po celé mládí trpěla silnými bolestmi hlavy a zemřela ve věku 17 let.⁷

O nejmladší Isabelle víme to, že byla s Arthurem v posledních hodinách jeho života v Marseille. Milovala svého bratra. Po jeho smrti se snažila shromáždit všechny jeho spisy a vydat o něm co nejvíce článků. Sama jich pár napsala. Podle Jindřicha Štyrského, který čerpá z Delahayových textů, Isabella toužila po Rimbaudově slávě. Tato domněnka může být velmi přesná vzhledem k tomu, že ji Delahaye znal osobně a mnohokrát s ní o jejích úmyslech hovořil.⁸

Nutno zmínit také Rimbaudovu hluboce věřící a přísnou matku, která Arthurovi od malička ztrpčovala život – i ona byla příčinou jeho útěků z domova. V prosinci r. 1869 napsal Rimbaud svou první francouzskou báseň *Novoroční dárek sirotkům*, ve které se odráží bolest jeho dětství bez tepla a lásky.⁹

Těžko říci, jestli byl Rimbaudův vztah k rodnému kraji pozitivní. Ve svých dílech i dopisech označoval Charleville jako díru. I přesto se po každé cestě, kterou podnikal do dalekých krajů, vrátil zpět domů – také z toho důvodu, že mu došly peníze, nebo ho dané místo začalo nudit.¹⁰

2.2 První cesty

Od malička Arthur utíkal z domova, většinou však pouze do okolí Charlevillu. Chladné noci trávil osamocen v přírodě, kde psal nebo črtal jednoduché obrázky. Ve svých prvních básních zachycuje atmosféru jeho toulek přírodou a sní o splynutí s ní.

⁶ ŠTYRSKÝ, Jindřich. Život J. A. Rimbauda: Dopisy a dokumenty. Praha: Kra, 1994. Biographies. ISBN 80-901527-4-0. str. 15.

⁷ Tamtéž, str. 16,17.

⁸ Tamtéž, str. 51.

⁹ Tamtéž, str. 17

¹⁰ Tamtéž, str. 19

Po vypuknutí prusko-francouzské války v září 1870 Rimbaud poprvé odjel do Paříže – neměl však peníze, tedy ani jízdenku. Byl zadržen a uvězněn v Mazas. Z vězení se dostal jen díky svému učiteli z Charleville. Ve vězení napsal sonet *Mrtví z roku*, po návratu do Charleville vznikaly další sonety: *Mrška*, *V zelené hospůdce*, *Skříň*, *Sněno pro zimu* a *Má bohéma* – dílo silně výsměšné a protiválečné. Ostré odsouzení války podává také v básni *Spáček v úvalu*.

Později odjíždí do Bruselu, kde chce začít pracovat jako novinář, odjíždí však odtud s nepořízenou zpět do Charleville. Na cestě domů napsal: *Césarovy výkřiky*, *Skvělé vítězství u Sarrenbrücku* a *Zlo*. V únoru 1871 opět prchl do Paříže, odtud byl nucen jít pěšky zpět do rodného kraje, cesta bez peněz a majetku však byla bídna a náročná. Jeho tvorba z tohoto roku je plná vzteku a nenávisti. Například báseň *Dřepění* je pro toto jeho tvůrčí období typická – zesměšňování a znechucení vůči měšťanskému usedlému životu, protináboženský postoj, syrový ráz, cynismus, úmyslná hrubost a nepoetičnost, která podtrhuje celý obraz mladého básníka, bouřícího se proti společenským konvencím. Nenávist k náboženství, které mu vnucovala matka, vyjadřuje v básních *Chudí v kostele* a *První přijímaní* – pokora je podle něj jen zbabělost.

Při další návštěvě Paříže byl zpozzdálí svědkem Krvavého týdne, který byl vrcholem vzbouření pařížské chudiny. Svůj názor píše ve *Válečném zpěvu pařížském* a *Pařížských orgiích*. Na veřejnosti také předčítá svůj revoluční *Návrh komunistické ústavy*. Po porážce revolucionářů se Rimbaud věnuje už jen poezii. Do jeho básní stále více pronikají zážitky z jeho milostných dobrodružství, které byly na tehdejší dobu silně pobuřující.

2.3 Verlaine

Dostáváme se k jedné z nejdůležitějších částí Rimbaudova života, která silně ovlivnila tematiku jeho tvorby, a nakonec i zapříčinila konec jeho básnické kariéry. Rimbaud začal psát do Paříže básníkovi, s jehož texty jej již dříve seznámil jeho profesor George Izambard, Paulu Verlainovi.

Koncem září 1871 se Rimbaud poprvé setkal s Verlainem, který byl Arthurovými texty uchvácen. V dopisech s Verlainem uvádí Rimbaud o dva roky vyšší věk, než je jeho skutečný – aby jej starší básník nesoudil podle věku. V té době je Rimbaudovi necelých sedmnáct let. Do Paříže tentokrát přijíždí slušně oblečen, vlakem a s rukopisem *Opilého korábu* v kapse.

Podle korespondence mezi Verlainem a Rimbaudem, která se z té doby dochovala, můžeme s jistotou říct, že si ti dva byli hodně blízcí svým pohledem na svět. Jejich přátelství přerůstalo v milenecký vztah, o němž se více dozvíme ve 4. kapitole.

Navzájem obdivovali svou poezii a společně žili jako bohémové. Potulovali se po Francii, Bruselu a Londýně. Jejich společný život byl naplněn debatami o světě, hádkami, následnými pitkami na usmířenou a milostnými vzplanutími. Během dalších dvou let se jejich cesty několikrát odloučily – Rimbaud se vracel do Charleville, aby mohl nerušeně psát, a Verlaine se vracel za svou ženou a dítětem.

Jejich hádky vyvrcholili v Londýně koncem června roku 1873. Verlaine v té době začal propadat alkoholu více než předtím. Rimbaud před ním unikal do Londýnských ulic, ale stále mu musel zůstat nablízku, poněvadž jej Verlaine finančně zajišťoval. Také tou dobou dopisoval poslední řádky k *Iluminacím*. Jednou se Verlaine vracel domů opilý a nesl v rukou pouze olej a rybu z trhu. Rimbaud se svému příteli vysmál, což Verlaine neunesl, otočil se k němu zády a odjel lodí do Bruselu, kde se chtěl opět setkat se svou ženou, Mathilde.¹¹

Následovala korespondence mezi dvěma básníky, o které je také blíže napsáno ve 4. kapitole. Verlaine dlouho bez svého přítele nevydržel a nechal mu do Londýna poslat dostatek peněz, aby za ním Rimbaud mohl přijet. Jejich poslední setkání v Bruselu se stalo pro toto přátelství osudným. 10. července Verlaine Rimbauda postřelil do levého zápěstí. Svědkem byla i Verlainova matka. Následně byl Verlaine chycen a odveden do vězení, kde se dva roky věnoval četbě duchovních textů. Tři výpovědi, které máme od tří svědků incidentu – tedy Verlaina, Rimbauda a Verlainovy matky – se od sebe liší. Verlaine své činy zlehčuje, jeho matka se zastává svého syna a Rimbaud naopak při své výpovědi v nemocnici přehnaně popisuje svou újmu. Základ je však stejný. Rimbaud chtěl Verlaina opustit a on to nedokázal snést. Proto po něm opojen alkoholem a pohlcen proudem agrese vystřelil. Po tomto incidentu už se viděli pouze jednou, a to o tři roky později v Paříži. Poté už nikdy.¹²

¹¹ Delahaye, Ernest (2007), *Rimbaud; l'artiste et l'être moral* (ve francouzštině), Paris: Cerf, ISBN 978-2204083447, str. 48.

¹² ŠTYRSKÝ, Jindřich. Život J. A. Rimbauda: Dopisy a dokumenty. Praha: Kra, 1994. Biographies. ISBN 80-901527-4-0. str. 14.

2.4 Evropa – Jáva – Kypr – Aden

V této podkapitole je ve zkratce uveden průběh Rimbaudova života po odloučení s Verlainem.

Zatímco Verlaine byl ve vězení za své činy a četl katolické texty, kterým se později věnoval i ve své tvorbě, Rimbaud chodil po Evropě a hledal si práci. S poezií nadobro skončil krátce potom, co si sám za matčiny peníze vydal *Sezónu v pekle*, z níž pár výtisků rozdál svým známým a zbytek spálil stejně jako většinu svých originálů. Skončil, protože znal svou cenu, nechtěl být dále odmítán a připadal si nedoceněný. Navíc už si vyzkoušel, jaké to je být básníkem, a jednoduše chtěl zkoušet stále nové a nové věci. Právě to Rimbauda již od jeho mladistvých let nejvíce charakterizuje – jeho odpor k jednotvárnosti a nudě – a tato myšlenka je znatelná v celém jeho nestálém životě. Ačkoli Rimbaud skončil s poezií, nikdy tak úplně nepřestal psát. Ze svých dobrodružných cest velmi často posílal dopisy svým známým.

Po vyléčení zranění způsobeného výstřelem nejprve pracoval v Londýně v továrně. Poté ve Stuttgartu vyučoval francouzštinu a během pobytu tam se naučil plynule německy. Po čtyřech měsících v Německu se vydal do Itálie, kde v létě pracoval v přístavech, a na zimu se vracel opět do Charleville. odtud jeho cesta pokračovala do Vídně, odkud byl vyhozen a odjel do Rotterdamu, kde jako voják nastoupil na loď na Jávu.

Pak se vrátil zpět do Evropy jako námořník. Následovala cesta do Belgie, Nizozemí, Hamburku, Skandinávie, kde se přidá k cirkusu. V roce 1877 chtěl jet do Alexandrie, ale během cesty onemocněl, takže zůstal v Itálii. V létě 1877 byl opět v Hamburku.

Po dalších několika cestách po Evropě skončil na jaře roku 1880 na Kypru jako dozorce na stavbě. V červnu však Kypr opět opustil a v Adenu zahájil spolupráci s obchodníkem s kávou. Roku 1881 jej nadřízení poslali do Hararu, kde získal jako obchodník dobrou pověst. Při práci a putování po poušti se opět projevil jeho jazykový talent. Dokázal se naučit místní domorodá nářečí.

Během roku 1885 se k němu dostávaly zvěsti, že je v Paříži obdivován za svou poezii, ale rozhodl se pokračovat v tom, co dělal. Začal obchodovat se slonovinou, kůžemi krokodýlů a nosorožců a do Habeše převážel zbraně. V roce 1887 se dostal do Alexandrie, kde publikoval svoji studii o Habeši a zážitcích z cest. V srpnu téhož roku psal příteli Paulu Demnemy z Káhiry, že je zesláblý a trápí ho revma ledvin, ramene, a levého stehna. Také se zmiňuje o bodavé bolesti pravého kolene. Koncem r. 1890 Rimbauda bolesti

v koleni, které začaly být nesnesitelné, zcela ochromily. A na jaře r. 1891 byl zjištěn zhoubný nádor.

2.5 Smrt

V polovině června r. 1891 mu byla v nemocnici v Marseille amputována pravá končetina. Rimbaud pak trpěl nesnesitelnými bolestmi a halucinacemi. V posledních chvílích jeho života mu byla nejvíce nápomocna svou přítomností jeho sestra Isabella.

Arthur Rimbaud, „*padlý anděl*“, jak ho nazývá Verlaine, zemřel 10. listopadu 1891 ve věku 37 let.

Jeho dílo ovlivnilo budoucí vývoj moderní poezie, bylo inspirací pro surrealisty, symbolisty, tzv. beat generation (v Česku beatníci) i pro poetiku rockové hudby.

Ačkoliv zpočátku nebyl jako básník ve Francii příliš přijímán, po jeho smrti se Rimbaudova díla začala dostávat k širší veřejnosti (díky Verlainovi a Arthurově sestře Isabelle) a stala se populárními. Dnes jej považujeme za jednoho z nejvýznamnějších *prokletých básníků*.

3 RIMBAUDOVA TVORBA PŘED VERLAINEM

Jelikož v závěru ročníkové práce chceme odhalit, jakým způsobem Verlaine ovlivnil Rimbaudovu tvorbu, nejprve se musíme blíže podívat na toto Rimbaudovo tvůrčí období, kdy ještě Verlainem ovlivňován nebyl. V této kapitole je popsána tematika Rimbaudovy tvorby a způsoby jeho vyjadřování před setkáním s Verlainem v září r. 1871.

Arthur Rimbaud, jak je známo, psal svou poezii mezi 15. až 19. rokem života, tedy v letech 1869–1873. Ještě předtím, než se vydal za Verlainem do Paříže, napsal mnoho básní, ve kterých vyjadřuje zejména svůj vzdor, zapálení a mladistvou vášeň – a to způsobem, který byl v té době považován za ostudný a nepředstavitelný pro veřejnost, i kdyby tyto verše napsal o dost starší básník, natož tak mladý Rimbaud.

Rimbaud se nikdy příliš netajil svým surovým talentem, ale byl natolik inteligentní, aby věděl, že každý básník může své schopnosti zdokonalovat, a o to se také neustále snažil. Největším krokem ke zdokonalení byla jeho cesta za Verlainem, která splnila svůj účel a měla určitý vliv na Rimbaudovu pozdější tvorbu, o čemž se dočteme v následující kapitole.

Jeho začátky byly parnasistické čili dával důraz zejména na tvarovou a jazykovou dokonalost verše, kdežto na významovou složku dával důraz menší, to se ovšem postupem času změnilo. Byl ovlivněn četbou básníků, jako jsou např. Charles Baudelaire, Viktor Hugo, Edgar Allan Poe atd. To ho přimělo uvažovat nad smyslem poezie podobným způsobem jako oni.

Založil své básně na revoltě a smyslovém rozrušení. Útočil na zbabělost, všednost, nízkou inteligenci a měšťáctví. Často v dílech poukazoval na nesmyslnost náboženství a odsuzoval jej. Už od počátku jeho díly prostupuje naprostá upřímnost a dychtivost prožitku. O Rimbaudově poezii se vyjadřuje F. X. Šalda: „*Projevuje se v ní realistická zraková konkrétnost, ta sytost hmotného detailu, kterou si dává tak těžko vnutit abstraktní logistický jazyk francouzský. Všechno je plné konkrétních detailů viděného, hmatatelného i čichaného, všecko prosluněné a provoněné*“.¹³

S přihlédnutím k citaci z Šaldovy předmluvy k jeho knize *J. A. Rimbaud – Božský rošťák*, můžeme určit, že Rimbaudova poezie dokáže v člověku probouzet všemožné vje-

¹³ ŠALDA, František Xaver: *J. A. Rimbaud. Božský rošťák*, elektronická verze.. P. Aventinum, 1930.

my a čtenář může přímo pociťovat, co cítil básník. Schopnost takto předávat své myšlenky pomocí slov měl Rimbaud vrozenou.

Z „předverlainovského“ období se dochovalo několik Rimbaudových sbírek i samostatných básní. Můžeme si všimnout, že se ve svých básnických začátcích Rimbaud soustřeďoval zejména na rým a zvukomalbu, tedy více dbal na formu než na sdělení. Ale jelikož Rimbaud neustále nacházel něco, co je potřeba sdělit, jeho styl se postupně měnil a později se věnoval především básním v próze. Navzdory tomu, že měl Arthur Rimbaud podobné názory na měšťáctví a tehdejší společenskou morálku jako mnoho jiných básníků, vždy se díky své bohaté fantazii a upřímnému bezohlednému vyjadřování něčím vymykal.

3.1 Ukázky tematiky Rimbaudových děl z doby před Verlainem

Nyní si ukážeme tematiku a styl Rimbaudovy poezie, která ještě nebyla ovlivněna osobností Verlaina. Je zde vybráno jen několik z mnoha básní, na kterých si ukážeme jen ty nejvýznamnější rysy Rimbaudových básní, které jsou odlišné od jeho budoucí tvorby.

3.1.1 Dopisy vidoucích

Mnoho Rimbaudových básní se dochovalo, protože je psal do dopisů svým blízkým. „Dopisy vidoucích“ tedy není přímo dílo nebo sbírka, ale je tak nazváno několik přeložených dopisů Rimbauda.

Z úryvku Rimbaudova dopisu jeho učiteli, Georgesu Izambardovi, který byl odeslán do Charleville z Paříže 13. května 1871 se dovídáme, co Rimbaud rozumí pojmem *vidoucí*:

„[...] *Žiji teď co nejzhýraleji. Proč? Chci být básníkem a pracuji, abych se stal vidoucím. Vy to nepochopíte a já Vám to téměř nedokáži vysvětlit. Jde o to, dospět k neznámému rozrušením všech smyslů. [...]*“¹⁴

Popisuje tak ideální podobu toho, čeho by chtěl on sám dosáhnout, měl touhu ve své poezii psát o *neznámém*, tedy o tom, co lidé neznali a nechápali. A věděl, že toho dosáhne *rozrušením smyslů*. Věřil, že právě tak se pozná básník. Tato Rimbaudova filosofie jej vedla k jeho cestám, kde doufal, že nalezne neznámé. Alkohol, drogy a následné halu-

¹⁴ RIMBAUD, Jean Arthur: *Srdce pod klerikou* (z oddílu *Korespondence*). Nakladatelství Boj, Praha 1993. ISBN: 80-901576-0-2. str. 98.

cinace, sexuální zážitky, to všechno Rimbaud dělal s jistým záměrem: *rozrušit všechny své smysly*, a to proto, aby se stal *vidoucím*, aby se stal básníkem

Tematiku a muzikálnost Rimbaudovy poezie si ukážeme na lyrické básni, kterou přiložil Rimbaud k témuž dopisu Georgesu Izambardovi: *Ošálené srdce*. Pro tuto báseň je použit překlad Vítězslava Nezvala.

*„Mé smutné srdce plivá z lodi,
mé srdce skryté v tabáku:
stříkají po něm, čím se hodí,
mé smutné srdce plivá z lodí,
před smíchem těch, kdož ve špíně se brodí,
nad vtipy samých hlupáků,
mé smutné srdce plivá z lodi,
mé srdce skryté v tabáku.*

Můžeme si povšimnout, že na rozdíl od volného verše, či básni v próze, které jsou pro Rimbauda typické, tato báseň, jedna z jeho prvotin, se vyznačuje pravidelným rýmem *a, b, a, a, a, b, a, a* (jak v překladu, tak v originále) a využívá zvukomalebných figur a tropů jako např. anafora: *mé smutné srdce, mé srdce*, personifikace: *srdce plivá*. Stejný verš i básnické obraty používá i v ostatních slokách, které jsou celkem tři.

Tématem je kritika společnosti. Srdce lyrického subjektu, kterým je pravděpodobně sám autor, je „rozžvýkáno“ jako tabák. Vyjadřuje smutek z toho, co vidí kolem sebe, tedy v tomto období jeho tvorby dbal stejnou měrou jak na jazykovou stránku, tak i na významovou. Většina básní z tohoto období je veršovaná.

3.1.2 Opilý koráb

Opilý koráb je Rimbaudovo nejznámější básnické dílo. Jedná se o lyrickou snovou báseň. Přirovnává v něm sám sebe k lodi, která pluje v prostoru mezi životem a smrtí na rozbouřeném moři. Jedná se o vnitřní svět básníka, jenž touží po šťastném dětství, sní, a

stýská se mu po teple domova. Báseň má 25 strof o čtyřech verších, které mají pravidelnou formu střídavého verše (a, b, a, b) a jsou psány alexandrinem.¹⁵

Rimbaud v *Opilém korábu* pomocí metafor a symbolů ztvárňuje svůj vlastní život nebo alespoň život, o kterém sní ve svém nejhlubším nitru. Hned z druhého verše můžeme vyčíst, jak se Rimbaud ochotně stává osamoceným korábem a pluje vstříc dobrodružným vodám, pryč od reality. Nejprve se vrhá do nebezpečného rozbouřeného moře.

*„Přes mocné přílivy a mořské vlnobítí
jsem spěchal, zaslepen jak dítě v peřině...“¹⁶*

Vrací se tam pomocí přirovnání zpět k dětství a dětské nespoutanosti. Vzpomíná, jaké to je být dítětem a ve verších si užívá volnosti. Pak následuje prudký návrat do reality a další snění až halucinace. Koráb, tedy sám básník, se nakonec vrací do známých a klidných vod Evropy. Báseň nemá děj. Rimbaud pouze vkládá své myšlenky za sebe tak, jak ho napadají. Neví se přesně, kdy Rimbaud začínal *Opilý koráb* psát, nicméně víme, že v září roku 1871, kdy přijel do Paříže za Verlainem poznávat literární svět, už měl jeho první verzi u sebe.

*„[...] Já, koráb z mlhovin, já, fantastické zvíře,
já, jenž jsem prorážel kouř nebes jako zed',
kde roste převzácná pochoutka pro malíře –
sluneční lišejník, zašlý jak stará měď. [...]“*

Od jeho pozdější tvorby se také liší pravidelným sdruženým veršem, nicméně více se tu už projevují sklony k snění a halucinacím. Báseň vyžaduje více zamyšlení, aby byla správně pochopena.

Když si tedy shrneme tuto kapitolu, zjišťujeme, že Rimbaud byl bezpochyby brilantním básníkem ještě předtím, než se vůbec seznámil se svým budoucím přítelem Verlainem. Nejprve dbal zejména na jazykovou složku a postupně se propracovával k nové prioritě: složce významové. Neustále, každým jeho činem, pracoval na tom, aby se stal *vidoucím*.

¹⁵ Alexandrín – dvanáctislabičný a třináctislabičný druh rýmovaného verše

¹⁶ z francouzštiny přeložil Vítězslav Nezval

4 VLIV VERLAINA NA RIMBAUDOVU TVORBU

Obsahem této kapitoly je výzkum, jaký konkrétní vliv měl Verlaine na tematiku Rimbaudovy poezie.

Je obtížné určit, zda Verlaine nějak přímo ovlivnil jazykovou a tematickou stránku Rimbaudovy poezie, protože pokrok v Rimbaudově tvorbě je postupný a znatelný již v době, kdy Verlaine neznal. Byly to však společné zážitky a všemožné citové vjemy, které Rimbauda popohnaly kupředu, když došlo ke spříznění duší těchto dvou básníků. Bez zážitků z cest, bez zkušeností, které museli oba nabrat při svém bohémském dobrodružství, bychom dnes nemohli v rukou držet jejich nejlepší díla.

Nejprve si rozebereme, proč to byl právě Verlaine, kdo dokázal promlouvat k Rimbaudovu divokému srdci, které si vždy hledělo svého. Občas své básně sděloval přáteli a učiteli Georgesu Izambardovi, kterého jsme si uváděli ve třetí kapitole, v *Dopisech vidoucího*, nebo Paulu Demeneyovi, o němž se také dočítáme v *Dopisech*. Rimbaud si vždy vážil rad jeho přátel, nicméně na tu opravdovou cestu za poznáním se nemohl vydat s nikým jiným než se svou spřízněnou duší, Paulem Verlainem.

4.1 Láska k Verlainovi

To, že se spolu Rimbaud a Verlaine vydali na dlouhou dvouroční cestu bohémským životem, je historicky doložený fakt. Netají se tím ani Verlaine, ani jeho žena, ani Rimbaudova rodina. Je také známo, že byl Verlaine po důkladné lékařské prohlídce odveden do vězení za sodomii, tudíž není nejmenších pochyb o tom, že Arthurův a Paulův vztah byl na více než přátelské úrovni.¹⁷

Navíc v Rimbaudově povaze bylo experimentovat. Dalo by se říci, že měl odpor k nudě – důkazem toho jsou jeho výlety a delší procházky již v dětství. Unikál tak ze stereotypu svého každodenního života se silně katolicky založenou matkou a třemi sourozenci. Dalšími důkazy, že Rimbaud špatně snášel stereotyp, jsou jasně čitelné ve všech jeho básních – Rimbaud byl hráč. Hrál si se slovy i se životem. Jeho básně jsou plné erotických hrátek a jsou založeny na tom, co Rimbaud sám zažil.

¹⁷ TOPINKA, Miloslav: *Vedle mne jste všichni jenom básníci*. Elektronické vydání, Městská knihovna v Praze, 2019. ISBN 978-80-274-0327-1. str. 138.

I jeho vztah k Verlainovi by se dal považovat za jeden velký experiment a nelze přesně určit, zda k Verlainovi choval city, nebo se mu pouze líbil pocit nevšednosti, který v něm vyvolával společný čas s ním strávený.

4.1.1 Z dochované korespondence mezi Rimbaudem a Verlainem

Zdrojem pro tuto část ročníkové práce jsou přímo dochované překlady dopisů, které si Rimbaud a Verlaine psali během svého života. Bohužel mnoho z nich bylo zničeno buďto samotným Rimbaudem zároveň s jeho básněmi, nebo jeho sestrou Isabellou po Rimbaudově smrti.

Od té doby, kdy se v Rimbaudovi probudil ryzí talent pro psaní, věděl, že je to jeho úděl. Jeho cílem se stává Paříž, ale cesta do ní je drahá a strastiplná– jak už je uvedeno v první kapitole. Dalo by se považovat za osud, že jej svými melodickými básněmi zaujal právě Verlaine, kterému do Paříže napsal. Zvolil si jej, protože byl učarován jeho texty a věděl, že se od něj naučí, jak vyjadřovat své geniální mladistvé myšlenky.

Víme, že hned v prvním dopise, který Verlaine posílá Rimbaudovi a v němž reaguje na osm básní, které mu Rimbaud vepsal do dopisu v září 1871, a které Verlainovi poskytly zcela odlišný pohled na moderní poezii, než na jaký byl doposud zvyklý, vyjadřuje Verlaine svůj obdiv a rovnou přikládá k dopisu i jízdenku do Paříže.

„[...] Přijďte, drahá milá duše, volám Vás, očekávám Vás. [...]“¹⁸

Můžeme tedy s určitostí říct, že k sobě oba básníci chovali vzájemný obdiv, který se vidí jen málokdy. Verlaine byl ochoten opustit svou ženu Mathilde a vydat se s Rimbaudem na cestu za poznáním.

V Londýně 4. července 1873 došlo k hádce, po níž Verlaine odplul za svou ženou do Bruselu a nechal Rimbauda samotného bez peněz v jejich skromném bytě.

„[...] Ano, byl jsem to já, kdo neměl pravdu. Vid', že na mě nezapomeneš, řekni?“

Ne, ty na mne nemůžeš zapomenout, já Tě mám stále zde...

...Poslouchej jen své dobré srdce. [...]“¹⁹

¹⁸ RIMBAUD, Jean Arthur: *Srdce pod klerikou* (z oddílu *Korespondence*). Nakladatelství Boj, Praha 1993. ISBN: 80-901576-0-2. str. 109.

¹⁹ Tamtéž, str. 109.

Úryvek z dopisu Rimbauda, v němž se za hádku omlouvá. Je těžké odhadnout, zda se jedná o dopis z lásky a Rimbaud bez Verlaina opravdu nemůže žít, nebo vyjadřuje pouze Rimbaudovo zoufalství, protože u sebe nemá žádné peníze a svého přítele potřebuje kvůli nim. Zároveň to nebyl Rimbaudův první okamžik, kdy se octl uprostřed města bez peněz a majetku a je nám také známo, že se z těchto situací vždy dokázal sám dostat. Možná pro něj bylo v tu chvíli nepředstavitelné, že by měl psát a tvořit bez Verlaina, poněvadž se od něj učil.

„[...] Má poslední myšlenka, příteli, bude patřit Tobě, Tobě, který jsi nedávno volal z mola a ke kterému jsem se nechtěl vrátit, „protože bylo nutné, abych zhebnul“. Konečně!

Chceš, abych Tě ještě políbil chcípaje?

Tvůj chudák P. Verlaine [...]“²⁰

Poslední část Verlainovy odpovědi na Rimbaudův dopis z Londýna, v němž vyjadřuje, že pokud se neusmíří se svou ženou do tří dnů, jeho život nemá smysl, protože způsob, kterým žil s Rimbaudem – plný násilností a scén, zdůvodněných jen Rimbaudovou rozmarností – mu „nehověl“. O Verlainově nerozhodnosti, která svým způsobem definuje jeho „prokletost“, mluví kniha Aleše Pohorského – *Prokletí a básníci*. Nutno také upozornit na Verlainův podpis – nazval se „chudákem Verlainem“, což může mít určitou spojitost s tím, jak se nazýval v jeho vlastní sbírce *Prokletí básníci* – Chudák Lélian.

K úplnému odhalení Rimbaudových citů, o nichž stále ještě může být pochyb, dochází v dopise, který svému příteli napsal o dva dny později, 5. července 1873.

„[...] Je jen jedno pravdivé, a to: vrať se, chci být s Tebou, miluji Tě. Poslechněš-li, ukážeš odvahu a upřímnou mysl. Jinak Tě lituji. Já Tě miluji, líbám Tě a my se opět uvidíme.

[...]“²¹

Jde o Rimbaudovo nejodvážnější vyjádření vůči Verlainovi a také o jedno z posledních. Po tomto dopise následovaly ještě dva další a poté už 10. července setkání v Bruselu, které se stalo osudným jak pro jejich milenecký vztah, tak pro jejich přátelství. Verlaine byl odsouzen na dva roky ve vězení a Rimbaud zase skončil se svojí tvorbou.

²⁰ RIMBAUD, Jean Arthur: *Srdce pod klerikou* (z oddílu *Korespondence*). Nakladatelství Boj, Praha 1993. ISBN: 80-901576-0-2. str. 110

²¹ Tamtéž, str. 111,

Co můžeme díky dopisům mezi Verlainem a Rimbaudem říci o vzájemném ovlivňování jejich tvorby je to, že si vážili toho druhého a potřebovali se, aby svá díla dovedli k dokonalosti. Jak říká Verlaine v historicky věrném filmovém zpracování života těchto dvou básníků, *Úplné zatmění*, který režírovala známá polská režisérka a spisovatelka Agnieszka Holland: „*Ty nejlepší věci jsme tvořili společně.*“

4.2 Sezóna v pekle

Sezóna v pekle je sbírka složená z básní v próze a je založena na snech a představách. Je to jedna ze dvou sbírek, na které si dokážeme dobře ukázat Verlainův vliv. Není to ale vliv, který by nějak obzvlášť změnil Rimbaudův styl psaní, jako spíš vliv, který na Rimbauda měly zážitky s ním, jak už je uvedeno na začátku 4. kapitoly.

Konkrétně u *Sezóny v pekle* mluvíme o určitém vlivu, protože můžeme předpokládat, že by tato sbírka nevznikla, kdyby nebylo nešťastné události v Bruselu, kdy Verlaine Rimbauda postřelil.

Rimbaud začal tuto sbírku psát v dubnu r. 1873 během návštěvy své rodiny v Roche, blízko Charlevillu. Poté, co byl Verlaine po příhodě v Bruselu uvězněn, Rimbaud sbírku dopsal a nechal v Paříži sám vydat. Je to tedy jediné dílo, které vydal on sám na vlastní náklady. Prvně se však nesetkalo s dobrými ohlasy. Na tento popud Rimbaud všechny své dosavadní texty spálil a s poezií skoncoval. *Sezóna v pekle* je pravděpodobně poslední báseň, kterou Rimbaud napsal, ačkoli se přesně neví, kdy byly dopsány *Iluminace*.

Sbírka je rozdělena na devět částí psaných v ich-formě, z nichž některé jsou o dost kratší než ty ostatní.

- Nepojmenovaná kapitola, která může být označována první větou „*Pokud si dobře pamatuji...*“ – je kapitola, kde vypravěč popisuje své prokletí a uvádí čtenáře do děje jako do „stránek ze zápisníku zatracence“, v některých překladech se uvádí i „stránky z deníku prokleté duše“.
- Zlá krev – vypravěč se zde představuje jako potomek Galů a vysvětluje své vnímání morálky a štěstí.

„*Od nich jsem zdědil modloslužebnictví a lásku k znesvěcování; všechny neřesti, vztek, smilnost – smilnost je báječná – a zvláště lež a lenost.*“

V této ukázce z překladu Vítězslava Nezvala Rimbaud popisuje svou osobnost, to, co je v něm špatné svádí na své předky a chlubí se tím. Také je v této kapitole

zmíněn Ježíš, kterého shazuje a považuje za „*fantasmagorii*“. Jak už by se dalo očekávat ze samotného názvu, celé dílo je prostoupeno satanismem.

- Noc v pekle – vypravěčova smrt a vstup do pekla, prožitky z první noci v pekle:
„[...] *Zahlédl jsem přeměnu v dobro, ve štěstí, ve spásu. Zda mohu popsat to vidění, pekelné povětrí nesnáší chvalo zpěvy! [...]*“

Rimbaud zde má tendence srovnávat Dobro a Zlo. Opět nešetří nárazkami na Ježíše. Prohlašuje, že v pekle plném utrpení odhalí všechna tajemství času, přírody a nicoty.

- Třeštění, I. a II. část – hlavními lyrickými subjekty se zde stávají „muž“, který představuje Verlainea, a „pekelný manžel“ (Rimbaud), který k sobě láká muže plnými sliby a nadějemi. Popisuje zde symbolicky svůj vztah s Verlainem, sodomii, vzájemnou touhu a jeho vlastní představu lásky, která musí být objevena. Do druhé části vkládá své falešné naděje a zlomené sny, tedy popisuje jejich odloučení a následnou samotu. Součástí je i teorie básnictví z jeho pohledu. Najdeme zde i veršované básně.
- Nemožné – část nejasná, ale lze v ní vyčíst touhu autora po úniku z pekla
- Ráno – také nejasné
- Sbohem – změna ročního období z podzimu na jaro, vypravěč se během pobytu v pekle stává sebevědomějším a silnějším a je „*schopen zmocnit se pravdy duší i tělem*“.

Dalo by se říci, že nebýt zážitků a hlubokých citových prožitků, které Rimbaud s Verlainem absolvoval, nevznikla by *Sezóna v pekle* ani *Iluminace*, které Rimbaud psal cestou, často s Verlainovou pomocí, tudíž mluvíme o jakémsi „prožitkovém“ druhu vlivu. To, že se Rimbaud začal s Verlainem více věnovat básním v próze, pravděpodobně není důsledkem Verlainovy přítomnosti, nýbrž Rimbaudova osobního tvůrčího rozvoje.

Sezóna v pekle je pokládána za jeho nejdůležitější dílo, od něhož se odráží pozdější tvorba moderních básníků 19. a 20. století. Několik básní v próze před Rimbaudem napsal již jeho předchůdce Charles Baudelaire, ale více se s nimi setkáváme právě ve spojitosti s Rimbaudem.

ZÁVĚR

V první kapitole jsem charakterizovala skupinu, do níž řadíme i Arthura Rimbauda, tzv. *prokletí básníci* a zjistila, že prvně byli jako celistvá dekadentní skupina definováni ve Verlainově sbírce *Prokletí básníci*, kde Verlaine zmiňuje několik básníků z jeho období, kteří podle něj měli stejný styl i tematiku psaní poezie a hledali krásu ve zkažených věcech.

Cílem druhé kapitoly bylo pomocí knižních a internetových zdrojů krátce sepsat Rimbaudovu biografii od jeho dětství, kdy vyrůstal na venkově v Charleville, přes jeho první cesty, kdy unikal před realitou a před nudou, po jeho seznámení s Verlainem, následné odloučení, konec básnické kariéry a smrt na zhoubný nádor v koleni v nemocnici v Marseille ve společnosti jeho mladší sestry Isabelle.

Třetí kapitolu jsem věnovala praktické části. Rozebrala jsem tematiku a stručně i hudebnost verše v ukázkách z básní, které Rimbaud napsal před seznámením s Verlainem, konkrétně z básně *Ošálené srdce* a *Opilý koráb*. Zjistila jsem, že v tomto tvůrčím období věnoval stejnou pozornost jak tematice, tak hudebnosti a jazykové stránce básní.

Nakonec jsem díky rozboru *Sezóny v pekle* zjistila, že Verlainův vliv na Rimbaudovu poezii nebyl ani tak z jazykového a tematického hlediska, jako spíš z hlediska zážitkového a citového, protože Rimbaud se jako básník vyvíjel sám od sebe – žádné jazykové dovednosti, které by se naučil od Verlaina, se v *Sezóně v pekle* neobjevily. Pro Rimbauda však společný čas s Verlainem znamenal zážitky z cesty k tomu, aby se stal *vidoucím*, tudíž byly tyto zážitky pro jeho nejnovější poezii nedocenitelné.

Arthur Rimbaud byl mladý poetický génius, který se narodil na venkově. Jak už jsem říkala v úvodu, zvolila jsem si ho jako objekt této ročníkové práce, protože mě zaujal v hodinách českého jazyka a literatury. Připadal mi zvláště blízký, jak věkem, tak svou nespoutaností a odvahou napsat na papír všechno, co chtěl. Řekla jsem si, že mu zkusím porozumět, ale čím hlouběji jsem se pročetla do jeho básní, tím nedosažitelnější pro mě byl jejich pravý smysl. Měl v sobě vášeň a slova, která jsou pro nás možná nesrozumitelná, ale to jen proto, že my *nevidíme* to, co viděl on.

„[...] *Múzo, tys spolčila se s pěkným hrdinou.*

A přitom snil jsem jen o samé velké lásce [...]“

- J. A. Rimbaud (*Má bohéma*)

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ INFORMACÍ

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] POHORSKÝ, Aleš. Prokletí a básníci. Praha: Garamond, 2000. ISBN 80-86379-16-7.
- [2] ŠTYRSKÝ, Jindřich. Život J. A. Rimbauda: Dopisy a dokumenty. Praha: Kra, 1994. Biographies. ISBN 80-901527-4-0.
- [3] DELAHAYE, Ernest (2007), *Rimbaud; l'artiste et l'être moral* (ve francouzštině), Paris: Cerf, ISBN 978-2204083447.
- [4] ŠALDA, František Xaver: *J. A. Rimbaud. Božský rošťák*. P. Aventinum, 1930
- [5] RIMBAUD, Jean Arthur: *Srdce pod klerikou* (z oddílu *Korespondence*). Nakladatelství Boj, Praha 1993. ISBN: 80-901576-0-2.
- [6] RIMBAUD, Jean Arthur: *Sezóna v pekle a Iluminace*. Přeložil Aleš Pohorský. Garamond, Praha, 2000. ISBN: 80-86379-09-4.
- [7] TOPINKA, Miloslav: *Vedle mne jste všichni jenom básníci*. Elektronické vydání, Městská knihovna v Praze, 2019. ISBN 978-80-274-0327-1.

SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

- [1] Čtenáři [online]. Vystaveno 20. 1. 2013 [27. 12. 2019]. Dostupné z URL: <http://ctenari.blog.cz/1301/svetova-poezie-konce-19-stoleti-prokleti-basnici>

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

Atd. A tak dále

Prokl. bás. Prokletí básníci

Str. Strana

R. rok

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 – Název obrázku..... **Chyba! Záložka není definována.**